

KIRGIZLARIN ÜNLÜ DEVLET ADAMI YUSUF ABDIRRAHMANOV

SAPARALİYEV, Döölötbek
KIRGIZİSTAN/KYRGYZSTAN/КЫРГЫЗСТАН

ÖZET

Bu bildiriye Kırgızların önemli şahsiyetlerinden ünlü devlet adamı Yusuf Abdırrahmanov'un (Cusup Abdrahmanov, 1901-1938) siyasi portresini, yeni bulunan arşiv belgelerine ve ilmî araştırmalara dayanarak yeniden çizmeye çalıştık.

Yusuf Abdırrahmanov kısa süren hayatına rağmen, mensup olduğu milletin geleceği için çok çalışmış, elinden geldiği kadar siyasi gücünü kullanarak bilimsel alanda da önemli rol oynamış, buna bağlı olarak da Kırgız tarihinin araştırılmasında da büyük katkıları olmuştur. O Sovyetler Birliği zamanında Kırgız Millî Sovyet Devleti'ni kurmuş ve onun gelişmesi için çok gayret etmiştir. Ancak, Stalin'in, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) zamanında uyguladığı totalitar rejime kurban gitmiş, sürgün edilmiş ve hatta, "halk düşmanı, milliyetçi" olarak suçlanarak yalan ve iftiralarla tutuklanıp ölüm cezasına çarptırıldı ve kurşuna dizilmek suretiyle öldürüldü. Fakat, sonra suçlamalar geri alınıp iade-i itibar edilmiş ve iftiralardan arındırılmıştır.

Bugün Kırgız halkı, onun gibi evlatlarıyla gurur duymaktadır. Günümüz Kırgızistanı'nın bağımsızlığına kavuşmasında bu büyük devlet adamının oldukça çok emek harcadığı bilinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aksuu, Kıtay (Çin), Türkistan, Stalin, Çontaş, Kara Kırgız Otonom Bölgesi, Almatı, Bişkek, Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti.

ABSTRACT

Jusup Abdrahmanov – Well-Known Kyrgyz Statesman

This article is devoted to the new political portrait of the well-known Kyrgyz politician – Jusup Abdrahmanov. It was based on the archive documents and some scientific researches.

In spite of his short life, he worked very hard to improve the life of his country. Using his political power he made a lot of contribution to science and to studies for Kyrgyz history as well. During the Soviet Union Jusup Abdrahmanov made his efforts to establish and develop the Kyrgyz State Soviet Republic. But during

the United States Socialist Republic (USSR), Stalin's totalitarian regime he was repressed and sent to prison. He was accused as "an enemy of his country, nationalist". He was shot there. But later after his death he was justified.

Nowadays Kyrgyz people are proud of him and hold in high esteem. The Independence of Kyrgyz Republic is a result of his hard work and contribution.

Key Words: Aksuu, China, Türkistan, Stalin, Chontash, Kara-Kyrgyz Autonomous District, Almaty, Pishpek, Kyrgyz State Socialist Republic.

GİRİŞ

Kırgız Devleti'nin 2200 yılı aşkın tarihinde, Sovyet döneminin (1917-1991) ayrı bir önemi vardır. Bu döneme, Kırgız halkının sönmekte olan "devlet" ateşini tekrar tutuşturma çabalarının ilk adımı da denilebilir. Kırgızların tarihindeki bu büyük değişim dönemi, ülke başında her konuda bilgili, güçlü, zeki, ileri görüşlü kişilerin bulunmasını gerektiriyordu. Kırgız halkı, Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ni kuran, bunun için kanlarını ve canlarını esirgemeyen öncü kişileri ile her zaman gurur duymuş ve onların zengin tecrübelerinden yararlanarak onlara büyük değer vermiştir. Bu insanlardan biri de, gençliğinde vatanına çok büyük hizmetlerde bulunan fakat ömrünün sonlarında Stalin rejimine kurban olan, Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin ünlü şahsiyeti, tanınmış Devlet Adamı Yusuf Abdır Rahmanov'dur.

Biz burada daha önce yayımlanmış ilmî çalışmalardan (Cunuşaliyev-Semenov, 1989; Cunuşaliyev-Semenov, 1991; Tabışaliyev-Ploskih, 1992; Kurmanov, 1993; Ploskih-Kurmanov-Begaliyev, 1999; Tuzova-Tuzov, 1998; vb.) yararlanarak, ortaya çıkarılan yeni tarihi belgeler ışığında Kırgızların ünlü Devlet Adamı Yusuf Abdır Rahmanov'un hayatı ve faaliyetlerine ait temel noktalar üzerinde kısaca duracağız.

Çocukluktan Delikanlılığa

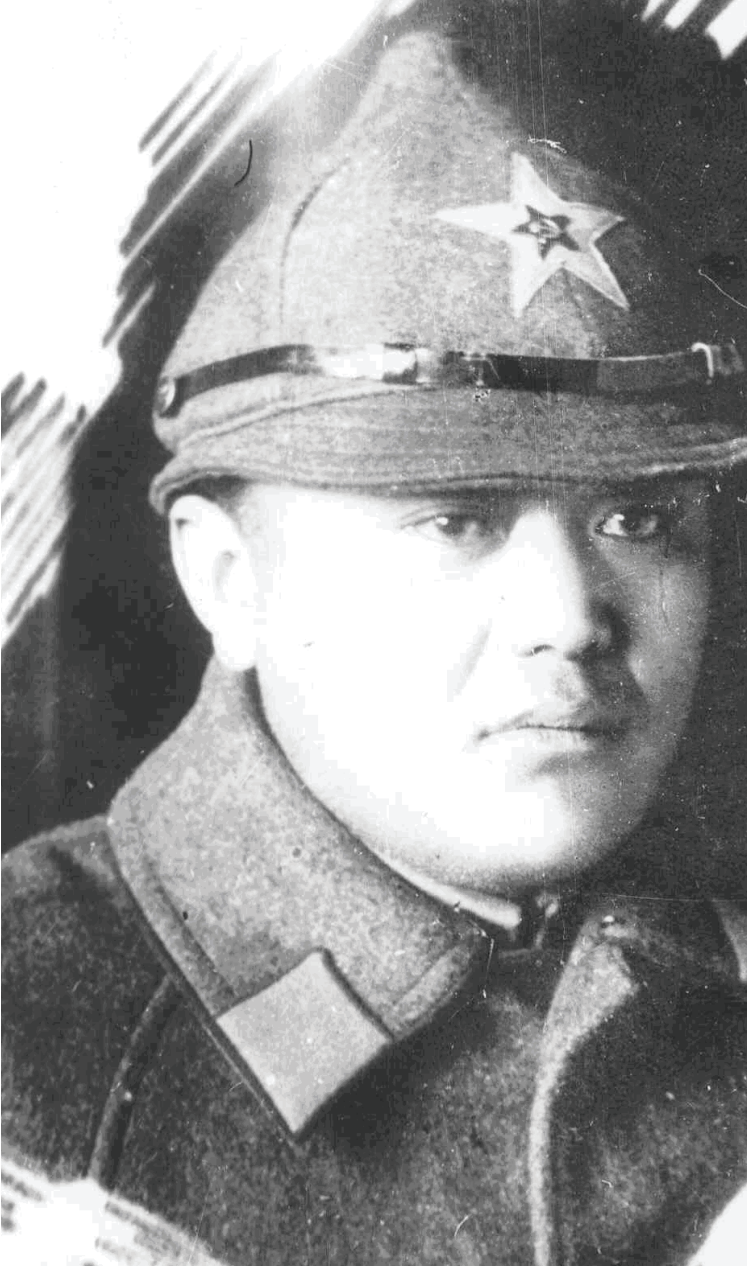
Yusuf, 28 Aralık 1901 yılında şu anda Kırgızistan'daki Isıkgöl bölgesi Küngöy Aksu kasabası Çirkey köyünde dünyaya gelmiştir. Babası Abdır Rahman Balpanov o zamanlar Belediye Başkanı görevini yapmıştır. Dedesi Balpan Utegenov 2 Haziran 1900 yılında 55 yaşında iken Isıkgöl bölgesi Aksuu ilçesine bağlı yedi numaralı köyün biyi olarak seçildiği hakkında arşiv belgelerde saklanmıştır (**KCMDA. F. 44, Op. 1, D. 1359, L. 2.**). Babası Yusuf'u o bölgedeki 3 sınıflı Rus okuluna kaydettirmiştir. Yusuf bu okulu yüksek bir puan ile bitirdikten sonra 1914 yılında Karakol şehrinde bir üst dereceli okula başlamıştır. Fakat 1916 yılında Kırgızların Çarlık Rus yönetimine karşı isyan etmesi üzerine, Yusuf eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalmıştır. Yusuf, Kırgızların bu isyanında pekçok yakınıni kaybetmiştir. İsyanda başarısız olup, bağımsızlığını kazanamayan halk

ile birlikte karlı “Tüzaşuu” (Düz Bel) doruğundan Çin tarafına kaçarken babası, annesi, ağabeyi ve kardeşlerini (toplam yedi yakınını) kaybetmiş (Saparaliyev, 1992: 4), kendisi de yaralanarak çok acı çekmiştir.

Prof. Kusein İsaev’in verdiği bilgiye göre Yusuf Abdırrahmanov gerçekten halkın mutluluğu için savaşmış, “arslan yürekli”, “şahin gözlü” olarak yetişmiştir. Ondaki bu kahramanlık sıfatlarının ortaya çıkmasında, ailesinin de büyük bir rolü vardır. Yusuf’un ataları her zaman yaşadıkları devrin seçkin, bilgili halk yöneticileri olup, halkın geleceğine, ülkenin bütünlüğüne hizmet etmişlerdir. Bu halk yöneticilerinin örnek hayatı, Yusuf için manevî bir güç, olmuştur (İsayev, 2002: 55).

1917 yılında Şubat ayında Rus Çarı Nikolay II. devrilip, yerine Knez Lvov’un başında bulunduğu burjuva temsilcilerinin kurduğu yeni geçici Hükûmet iktidara geldikten sonra, Çin’deki Kırgız göçmenlerine memleketlerine dönmeleri için davetiye çıkarmış ve çeşitli imkânlar sağlanmıştır. Bunun üzerine Yusuf Abdırrahmanov ilk dönemlerle beraber Kırgızistan’da memleketi olan Karakol’a gelmiştir. Geldikten sonra Rus subaylarından birisi, Yusuf’u Almatı (o zamandaki Verniy) şehrine götürmüştür. Burada iken Rusya’da Ekim Devrimi gerçekleşti; Yusuf Abdırrahmanov da bu devrimi desteklemiştir. Daha sonra hatıralarında da belirttiği gibi, her ne kadar Yusuf Abdırrahmanov bu olayın önemini tam olarak kavrayamamış ise de (belki de Rus Çarlığı’na karşı yapılmış olmasından dolayı) Ekim Devrimi’nin Petersburg’da yapılmasına bakmadan ihtilali samimi olarak desteklemiştir.

Yusuf’un bu yeni hayata ilk adımları, Almatı’da teşkilatlanmış olan Morozov’un Kızıl Ordusu’na katılmasıyla başlar (**Resim 1, Bkz.:** 2620). Bilgili, zeki, henüz 17 yaşında Kızıl Ordu Üyesi olan Yusuf, çok geçmeden Alay Süvari Birliği’nin (Eskadron) Komutan Yardımcısı olarak atanır. Cetisuu (Yedisu) cephesinde Mamontov-Kihtenko’nun ekibinde Ak Askerlere (Rus Çarı Askerî Birliği’ne) karşı mücadele eder. 1919 yılında önce Almatı’da, sonra Taşkent’te askerî kurslarda öğrenim görür. Aynı yıl Rusya Komünist (Bolşevikler) Partisi’ne (RKBP) kabul edilir ve Parti’de yerel organlara seçilir. Maalesef hastalığından dolayı askerlikten istifa etmek zorunda kalır.

Resim 1: Yusuf Abdırrahmanov Kızıl Askerlerin Giyimi ile (Pişpek, 1919)

Genç komünist Yusuf Abdırrahmanov, kısa sürede bütün Türkistan'ın siyasi hayatında önemli birisi hâline girer. 1919 yılında Yusuf, Rusyalı Komünist Gençler Birliği'nin (Komsomol) Türkistan bürosunun başkanlığına seçilir. Sonra da Rusyalı Komünist Gençler Birliği'nin çeşitli toplantılarına katılır.

Türkistan Bölgesi'nde Kırgızistan komsomol hareketlerini oluşturmakla da uğraşmıştır. 1920 yılında Rusya Komünist Gençler Birliği'nin 3. Kongresi'ne Yusuf da katılıp, Moskova'da Vladimir İliç Lenin ile konuşma ve görüşme fırsatına ermiştir (Cunuşaliyev-Semiyonov, 1989: 2). Belki de bundan etkilenen Yusuf Abdırrahmanov, V. İ. Lenin'in eserlerine her zaman müracaat etmiştir. Bu durum, kendisi ve arkadaşlarının yaptıkları işlerde, Lenin'in eserlerinde belirtilen düşünceleri ölçüt aldığını göstermektedir.

Kırgız Devleti'nin Yeniden Temelini Atma

1920'li yılların başında Yusuf Abdırrahmanov, Komünist Partisin'de görev alarak, Türkistan Komünist Partisi'nin, Almatı, Kopal, Taldıkorgon, Bişkek (Pişpek), Karakol bölge başkanlıklarının kurulmasında ve faaliyetlerinde rol ve görev alır. Yusuf Abdırrahmanov, Karakol şehri Kominist Parti Komitesi'nde çalıştığı sırada toprak-su reformuna (Rus kolonizatörlerinin ele geçirdikleri Kırgız topraklarını yerli halka tekrar verme teşebbüsüne) ve yeni ekonomik siyaseti geliştirme çabalarına girişmiştir. Bu girişimleri sonucunda Yedisu Bölgesi'ndeki Karakol'da diğer şehirlerden farklı bir şekilde toprak-su reformu problemsiz olarak gerçekleştirilmiştir. Burada yapılan araştırmalar sonucunda yiyecek-içecek vergisindeki düzensizlik ve dengesizlik anlaşılıp, bu vergi her aileye bölünmüştür. Eskiden beri çiftçilik işlerinde çalışan Rus ve Ukrayna göçmenleri ile yarı göçebe hayattan yerleşik hayata geçen ve ziraatla yeni yeni uğraşmaya başlayan dolayısıyla zirai topraklara yeni sahip olan Kırgızlara zorluk çıkardıkları görülmüştür. Bu durumu düzeltmek için yiyecek-içecek vergisinin ürün üzerinden alınması sağlanılmıştır (Cunuşaliyev, 2002: 7).

Yusuf Abdırrahmanov, Mart 1924'te Türkistan Komünist Merkezî Komitesi'nin Sekreterliği'ne tayin edilir.

O sıralarda Türkistan Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan; Özbek, Kazak, Kırgız vb. devletlere ayırma düşüncesi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) Üst Kurullarında kabul edilmesi üzerine, Kırgızlar da kendilerine mahsus devletlerini kurma imkânına kavuşur. Bu görevi yerine getirmek için Rusya Sosyalist Federatif Cumhuriyetler Birliği'nin (RSFCB) Kara-Kırgız Muhtar Bölgesi'nin başkanlığı teşkil edilip, başkan olarak İmanalı Aydarbekov, üyeliklere de Mihail Kamenskiy, Rahmankul Kudaykulov, Yusuf Abdırrahmanov, İşenalı Arabayev seçildi.

Orta Asya'daki Türk halklarının etnik yapısına göre devletler şeklinde kurulması için yürütülen faaliyetler sırasında, Kara-Kırgız Muhtar Bölgesi'nin en önemli problemi başkentini seçmede ortaya çıkmıştır. Bu noktada çeşitli kişi ve gruplardan birçok görüşler, seçenekler teklif edilmiştir. Bazıları Koçkor'u, Celal-Abad'ı gösterirken, Yusuf Abdırrahmanov, Taşkent şehrinin başkent

olmasını savunmuştur (**KCMSBA. F. 391. Op 3. D. 74. L. 221**). O dönemde kurulmakta olan Özbek Devleti'nin başkenti Semerkand, Kazakların başkenti ise Orenburg olması planlanırken, istediğine bakılırsa, Yusuf Abdırrahmanov'un bu fikri oldukça uygundu. Bunun da iki nedeni olabilirdi: Birincisi, bu bölgede tarihî süreç içerisinde önceden yapılmakta olan devletlere ait kabul edilmiş bir sınır söz konusu değildi; ikincisi de geçmiş yıllarda Taşkent'te ve çevresinde çok sayıda Kırgız yaşamış, birçok Kırgız da burada çeşitli zamanlarda yöneticilik yapmışlardı. Mesela, XVII. yüzyılın birinci yarısında yaşayan Kazak Hanı Eşim'in (bu hanı da Kırgız şecereleri Kırgızların Saru Boyu'ndan olduğunu belirtir (Kenensariyev, 1996: 3). Onun en yakını ve büyük dostu Kırgızların Bağış Boyu (Uruu)'ndan çıkan Köküm Bey Taşkent'te uzun yıllar yöneticilik yaptıktan sonra ölmüştür. O, büyük bir törenle bu şehirde yapılan bir türbeye gömülmüştür.

Resim 2: Yusuf Abdırrahmanov En Alttan Soldan Üçüncü. O, Orta Asya Halklarının Sovyet Devletlerinin Sınırlarını Belirleme Komisyonu İçinde (Taşkent 1924)

Taşkentliler buraya “Köküm’ün Gök Türbesi” diye ad vermişlerdir (Valihanov, 1985: 66-77). XX. yüzyılın başında da bu türbe aynen kalmıştır. Bundan sonra, XIX. yüzyılın birinci yarısında Kırgızların Kara Bağış boyundan olan Alimbek, Kokan Hanı Muhammed Ali'nin (1822-1841) güven içinde Taşkent'i yönettiğini tarihî kaynaklar ifade etmektedir (Saparaliyev, 1999: 86).

Kırgız Devleti'nin yeniden oluşturulması için yapılan çalışmalarda teşkil edilen Komite üyelerinin farklı görüşlerde oldukları görülüyor (**Resim 2**).

Komite üyelerinin, iki grup hâlinde devamlı mücadele ettikleri ortaya çıkmıştır. Bu durum belki de iktidarı ele geçirme isteğinden kaynaklanmış olabilir. Bunlardan biri Kara-Kırgız Otonom Bölgesi'ni "Kırgız (Kazak) Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti" adı altında devlet hâlinde ortaya çıkmasını savunurken (R. Kudaykulov, D. Babahanov), diğeri (Y. Abdırrahmanov, İ. Aydarbekov, İ. Arabayev) Rusya Sosyalist Federatif Cumhuriyetler (RSFCB) himayesini savunmuşlardır (Cunuşaliyev-Semenov, 1991: 15). Bilim adamları bu kavgayı kabilecilik, tutuculuk ve gericilik olarak yorumlamışlardır. Yusuf Abdırrahmanov ise bu durumu iki gruba bölünme (gruplar savaşı) olarak değerlendirir. Aslında bu, "Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin" oluşması ve gelişmesi hakkında düşüncelerin taktik tezahürü olsa gerek, yine de bu durum birçok karışıklığa sebep olacaktır. Sonuçta bu gelişmeler, ülkemizin Millî bir Sovyet Devleti olarak kurulmasına ve millî devletçiliğin oluşmasına katkıda bulunmuş, bu katkı da günümüzde bütün Kırgızların idrakindedir.

Bu görüş ayrılığının mı, yoksa Kara Kırgız Bölgesel Komitesi'nin Birinci Sekreterliği'ne tayin edilen Mihail Kamenski'nin siyasetinden mi bilinmez ama, Birinci Sekreter Yardımcılığı görevini yapmakta olan Yusuf Abdırrahmanov, Mart 1925'te Kara Kırgız Bölgesel Parti Konferansı'nda Bölgesel Komite'ye seçilememiştir. Benzer durum bilgili, tecrübeli, itibarlı biri olan İ. Aydarbekov'un da başına gelmiştir. Bütün bunları göz önünde bulundurarak diyebiliriz ki, M. Kamenski, (merkezden gönderilmiş Rus kökenli kişi olarak) yanında, yetenekli, zeki, iş bilen insanları idare etmeye gücünün yetmeyeceğini anlayarak, bunlardan kurtulmanın yollarını aramış olmalıdır.

Bu durumdan sonra, Yusuf Abdırrahmanov Taşkent'e, RKBP'nin Merkezi Komitesi'nin Orta Asya Bölge Bölüm Başkanı Yardımcısı, daha sonra Moskova'da RKBP'nin Merkezi Komitesinde memur olarak görev yapmıştır. Belirtilmesi gereken şey, Yusuf'un, Kırgız gençlerinden ilk olarak komünist partinin merkezî komitesinde çalışan birisi olmasıdır. Milleti ve vatani için canını vermeye hazır olan Yusuf Abdırrahmanov Moskova'da olmasına rağmen, Kırgız Cumhuriyeti'nin yeni idarecilerinin yaptıkları yanlışlıkları görmezlikten gelemeyerek, Josef Stalin'e, 5 Mayıs, 1925'te yazdığı mektupta bu yanlışlıkları ve kadrolara seçilen kişiler ile ilgili durumu bildirmiştir. "Benim size başvurmamın sebebi, tekrar Kara Kırgız Otonomi bölgesinde görev almak isteğim değildir, gerçek isteğim Kara Kırgız Bölgesi'nin yetenekli, merkezden ve yerel kadrolardan gelen kişiler tarafından yönetilmesini ve RKBP'nin Kara Kırgız Teşkilatı'nın gerçek Bolşevik idaresine ulaşmış, orada ittifakın gelişmesidir." (Abdrahmanov, 1991: 109) demiştir.

Böyle satırların taa gönülden çıktığı ve Yusuf Abdırrahmanov'un salt bir iktidarı ya da herhangi bir idareci koltuğunu istemediği, onun daha sonraki hayatından, özellikle tuttuğu günlüklerinden anlaşılır. Yusuf Abdırrahmanov'un

durumunu anlayabilen akranları ilk olarak onun teşkilatçı devlet adamı olduğunu hemen belirtmektedirler. Kırgız memurlarının birliğini amaçlayan Yusuf Abdırrahmanov, Taşkent'teki (Kırgız Devletçiliği'nin gelişmesi için taktik olarak zıt gruptaki) Rahmankul Kudaykulov'a 5 Mayıs 1925'te yazmış olduğu mektupta onları birliğe davet etmiştir (**KRBSDA F. 10. Op. 1. D. 805. L. 11**). Bu davet daha sonra olumlu sonuçlar vermiştir. Büyük devlet adamı Yusuf Abdırrahmanov, bütün bu girişimler ve çabalar sonucunda 1927 yılında 26 yaşında iken Kırgız Cumhuriyeti'nin Halk Komiserler Birliği'nin Başkanlığına tayin edilmiştir. Onun vatanı için, Kırgızistan için kendini feda etmeye, canı vermeye hazır olduğunu gören ve bilen bazı Orta Asya'daki ve Moskova'daki Komparti başkanları bundan hoşlanmamışlardır. Bu nedenle onun partinin yan birliklerinde görev alması için çok uğraşmışlar fakat, Yusuf Abdırrahmanov, karşı çıkıp, halk komiserliğinde daha çok iş yapmanın mümkün olduğunu, Kırgız Devleti için en iyi mücadelenin burada yapılabileceğini düşünmüştür (Abdrahmanov, 1991: 109). Bu görevde Yusuf Abdırrahmanov, 6 yıl kadar görev yapmış, Kırgız Otonom Cumhuriyeti'nin ekonomisinin, Kırgız kültürünün gelişmesine büyük katkılarda bulunmuştur. Onun ayrıca kadroları seçme ve hazırlamada çok titiz olduğu birçok kaynakta belirtilmektedir. Ayrıca, şunu da belirtmek gerekir ki, Yusuf Abdırrahmanov, aynı ailenin ve aynı düşüncelerin parçası olan kardeşi Toko'nun eğitimini tamamlayıp göreve başladığında (26 yaşında 1937'de Kırgız Sovyet Cumhuriyeti'nin Devlet Planlama Teşkilatı'nın Başkanlığı'na tayin edilmiştir.) çok sevinmiştir. Maalesef o da bir yıl geçmeden 27 yaşında yersiz iftiralarla suçlanıp ağabeyi ile birlikte 5 Aralık 1938 yılında ölüm cezasına çarptırılmıştır (Tursunov, 1990: 4).

Hassasiyet ve Vatan sevgisi

Burada, Kırgız Cumhuriyeti'nin Merkezî Siyasi Belgeler Arşivi'nde bulunan Yusuf Abdırrahmanov'un kardeşi Toko'ya 26 Eylül 1927 yılında yazdığı ilginç mektuba değinmek gerekir. Çünkü bu mektubu okuyan insan, mektubun yazarı için vatanının, milletinin geleceğinin ne derece önemli olduğunu çok rahat bir şekilde fark edecektir.

“Kıymetli Toko!

Senin yazdığın mektubu yeni aldım. Senin öyle yazacağını önceden biliyordum. Ama benim darıldığımı zannetme. Hayır, tam tersine benim gibi yaşayan, sevincimi, kaygılarımı paylaşan senin varlığına gurur duyuyorum. Bu zamana kadar senin tavsiyelerine uymadığım hakkındaki eleştirini kabul ediyorum. (Söz Yusuf'un “Gülbahram” adlı Kazak eşinden geçici olarak ayrı yaşadığıyla ilgilidir. Sonra o eşiyile birlikte mutlu bir hayat sürdürmüş ve 7 Mayıs 1927 yılında Aida, 24 Ekim 1928'de Raisa ve 27 Nisan 1936'da Lenina isimlerinde kızları doğmuştur).¹ Ama

¹ **Lenine Yusupovna'dan** Yusuf Abdırrahmanov'un kızı ile yapılan konuşma neticesinde onun çocuklarının isimleri ve doğum tarihleriyle ilgili bilgiler elde edildi.

ben bu adımı bilerek atmıştım. Çünkü senin karşı çıkmandan korkmuştum ve senin bu olup bitenleri sonradan öğrenmeni istemiştım. Sen biliyorsun veya bilmen gerek, eğer bunun hakkında önceden bilip karşılık gösterirsen o zaman sana karşı gelemezdim. Bu benim Kırgızistan için bir hizmetçi olarak yok olmamla aynı anlama gelecekti. Benim özel hayatımın işime engel olmamasını istediğimi önceki mektubumda da belirttiğimi iyi biliyorsun.

Ben bir kimseyi sevmiş miydim? Evet sevmiştim, sevmiştim. Eğer bu söz ile bir insan için kendini feda etmeye hazır olduğunu anlarsan, o zaman benim için kendini feda edecek insan o değil, sen olurdu.

Benim değerli kardeşim, çocukları düşündüğünde canın sıkılıyor mu diye sormuşsun ve eğer ben üzülürsem buna senin de üzüleceğini ve dayanamayacağını belirtmişsin. Anvar (Enver, 21 Aralık 1920 yılı) ve Alyoşa'yı (Alibek, 17 Aralık 1922 y.) kendi yanıma alırım. Onları terbiye etme konusunda ona güvenemiyorum. Şu anda kendimi mutlu hissediyorum. Çünkü tamamıyla Kırgız'ın medeni ve ekonomik seviyesini yükseltebileceğim bir işe başladım. Benim canım kardeşim, senin varlığın, ileride halkına hizmet için senin yetişmen beni sevindirir ve gururlandırır.

Sen beni mantıksız düşüncelerin ile ürkütme. Ben ailesiz yaşayabilirim ve mutluym, ama, sensiz yaşayamam... Senin bunu aklından çıkarmaman gerekir. İleride kendi hayatımı nasıl kuracağım? Bunu gelecek gösterir, şimdi sana bir şey söyleyeceğim: Kırgızlara değer vermeyen, Kırgız'ın hayatını bilmeyen, benim çocuklarımı sevmeyen kadınla hiçbir zaman evlenmeyeceğim.

Tek beni değil, kendimin mensup olduğum halkımı, seni, benim çocuklarımı seven, emekçilerle, sosyal teşkilatla ilgisi olan, benim işime engel olmayan birini bulmaya çalışırım. Burada mektubumu bitiriyorum. Eğer anlamadığın bir şey olursa geldiğimde anlatırım. Dönüşte yolda mutlaka Taşkent'e uğrarım. Yanaklarından öpüyor; kardeşlik selamıyla ebediyen senin Yusuf'un. 26.09.1927 Moskova şehri" (KRBSDA. F. 10. Op. 1. D. 804. L. 35.).

Bu, o dönemde Yusuf'un "aşırı milliyetçi" olarak suçlanmasında bir delil şeklinde kullanılan bir mektuptur. Öyle olsa da bu mektuplarında ve kendi günlüklerinde görüldüğü gibi Yusuf'un çok hayalci, çok faal ve aynı zamanda kararlı bir insan olduğunu tespit edebiliriz. Belki de bu düşüncelerinden dolayı tarihçi Zaynidin Kurmanov'un: "Yusuf aşırı sosyalist olmasına rağmen, sosyalist ideallere tamamen inanmayarak gittikçe tereddüde düşmüştür. Onun insanıyeti, zekâsı ile milyonlarca insandan önce yeni (Kominist-Sovyet) yönetimin tutunduğu bir idare geleneğinin olmadığını söylemiştir. İnsanlara karşı demogojik suçların demokrasiye uygun olmayarak iki yüzlülük, yağcılık ve yalancılığa karşı olan gerçekçi insanların iç dünyasına zarar vermiştir." dediğini ileri sürebiliriz (Kurmanov, 1993: 3).

Bu fikri, **Yusuf'un Günlüğü**'ndeki yazılarda da tespit etmek mümkündür: “6 Kasım 1932’de, bugün şehir belediyesinin ve Kırgız Hükûmeti’nin toplantısında “Kırgızistan 15. yılında” adlı bildiride yaptım. Yağmacılık çok... Ama ekmezsiz kolhozcular, Dneproges (Dinyeper Hidroelektrik Santrali), Magnitogorski’nin işçileri, fakir Kazaklar vs. bu gibi değişmeler... SSCB’de bu yılki planlar çiftçilere göre yapılmadı. Kara demir işletmesi, kömür ocaklarının çalıştırılması, arabalar, hafif sanayi ve bütün sanayi kuruluşları planlarını gerçekleştiremediler. Kriz mi vardı? Öyle gözükmüyordu. Köylülerin, çiftçilerin ve işçilerin belli bir kısmının maddi durumunu zayıflatarak, son teknolojiyle donatılmış büyük endüstriyi kurduk. Bu endüstri önümüzdeki 2-3 yıl içinde onların maddi durumunu iyileştirmeye temel olabilecek midir acaba?” (Abdrahmanov, 1991: 188).

Günlüğünün başka bir yerinde: “Moskova’daki bürokratik müesseselerin, yüksek makamlardaki çalışanların kapılarını çalarak koşuşturdum. Evleri inşa edebilmek için dilenci gibi gidip olmadık miktarlarda paralar istedim. Vermediler. Rusya’nın merkezindeki şehirlerin inşa edilmesine bile para yetmiyor dediler. İşte mensup olduğum Komünist Partisi’nin ülkemizdeki azınlıklar arasında eşitsizliği kaldırmak için gösterdiklerinin bir örneği” (Tuzova-Tuzov, 1998: 8).

Yusuf Abdırrahmanov, Kırgız Sosyalist Cumhuriyeti’nin kurucularından biri olarak yüksek makamlarda sadece 6 yıl çalıştı. Bu pek kısa süre olmasına rağmen onun çalışmalarının tarihi manası bir asra bedeldir. Yapılması çok zor olan işleri tüm içtenliği ile yaptığından ve aynı zamanda da benzer meselelerin üzerinde çalıştığından, Yusuf’u Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı, büyük reformcu Mustafa Kemal Atatürk’e benzeten bazı bilim adamlarının bu düşüncelerinde gerçeklik payı vardır diyebiliriz (Nogoybayeva-Tuzov, 1992: 3).

Yusuf ve Kırgız Tarihi

Yusuf Abdırrahmanov’un Kırgız halkının tarihine büyük bir ilgi duyduğunu belirtmek lazımdır. O, çeşitli devlet işleriyle uğraşmaktan boş vaktinin olmamasına rağmen tarihe, özellikle de Kırgız tarihine büyük önem vermiştir; mesela Kırgızistan’da 1916 yılındaki çarlık askerlerinin baskılarına karşı millî ayaklanma hareketine çok büyük önem vererek, araştırılmasına katkıda bulunmuştur. İlk defa “**Kommunističeskaya Mısl (Komünist Düşüncesi)**” dergisinin redaktörü, İ. Meniyskiy’inin bir makalesi vesilesiyle 1916 yılındaki isyanla ilgili tartışmalara katılmış ve bir makale yazmıştır (Abdrahmanov, 1926: Nu: 1-2). 1931 yılında, bu isyanın 15. yıl dönümünde “Ekim Nişanesi (Belgesi)” adlı başka bir makaleyi daha kaleme almıştır (Abdrahmanov, 1931: Sayı: 16). Yusuf Abdırrahmanov, bu makalelerinde, 1916 yılındaki isyanı, Kırgızların hayatındaki en önemli tarihî olaylardan birisi olarak nitelendirmiş, burada yaşananlarla ilgili birkaç ilginç olayı kullanmıştır

Sadece 1916 olayları üzerine değil, 1928 yılında “Kırgızistan Ekim Devrimi”nin 11. Yıldönümü Üzerine” adlı yazdığı bir başka makalede, Kırgızistan’ın siyasi ve ziraî işlerine dair, özellikle göçebe Kırgız halkının toplu yerleşime geçmesi hakkında önemli tahliller de bulunmuştur. 1932 yılında yazdığı “Kırgızistan’da 1917 yılın Şubat İhtilâli” makalesinde ise bu İhtilâl’in Kırgızlar’ın hayatında çok büyük bir değişiklik meydana getirmediğini belirtmiştir (Abdrahmanov, 2001: 270-277).

Yusuf Abdırrahmanov, sadece kendi çabalarıyla değil aynı zamanda dünya çapında otorite kişilere de Kırgız tarihini incelemeleri için görevler vermiştir. Bu uğraşlarının sonucunda da, Kırgız halkının tarihi Rusya’nın ve dünyanın ünlü Türkologu Vasiliy Bartold’a yazdırılmış olup bu eser, **Kırgız Tarihi**” adıyla 1927 yılında yayımlanmıştır (Bartold, 1993: 126-124). Ayrıca Yusuf Abdırrahmanov’un günlüğü ile Josief Stalin’e ve arkadaşlarına yazdığı mektupları, Kırgız tarihinin şüphesiz en önemli kaynaklarındandır.

Sevgi Yumağı Yusuf Abdırrahmanov Cengiz Aytmatov’u Etkiledi mi?

Yusuf Abdırrahmanov’un hayatında insanlığa ait sevgi, dürüstlük, dostluk ve sorumluluk gibi duyguların büyük bir yeri olduğunu görüyoruz. Yusuf Abdırrahmanov’un çalışmasını araştıran Prof. Sırtbay Musayev’in haklı olarak belirttiği gibi: “*Yalnız özel sevgi tutkusu olan, özel sevgiye yeteneği olan insan halkını, halkının menfaatlerini düşünür. Müşterek iş için canını verir.*” (Musayev, 2003: 59). 1927 yılının başlarından itibaren Yusuf Abdırrahmanov’un hayatında çok önemli değişiklikler olmuştur. Bu dönemde üst düzey bir devlet görevine atanmasına ilişkin pek çok zorluklarla karşılaştığı görülür. Göreve başladığı bu yıllarda yanında çalışan adamlarının dürüstlüğü hakkında hiç kimseden yardım, tavsiye ve destek alamamış; yalnız bu da değil, hatta kendi eşi Gülbahram tarafından bile anlaşılammıştır. Elbette, eşinin durumu da oldukça zordu, çünkü devlet işlerine ve Kırgız halkının geleceğine kendini adanmış olan Yusuf Abdırrahmanov’un destek ve himayesi yerine üçüncü çocuğunu henüz doğuran Gülbahram, küçük çocuğuyla ve aile hayatının ufak-tefek meşakatleriyle başbaşa ve yapayalnız kalmıştır. Bu yüzden Yusuf Abdırrahmanov’un eşinden ayrılmak zorunda” kaldığı yukarıdaki mektupta belirtiliyordu. Böylesi zor bir zamanda, 1928’in Mart-Eylül Kırgızistan’ın başkentine, Leningrad’dan “siyasi sürgünler”in gönderildiği bir zamanda Yusuf Abdırrahmanov’un hızlı, hızlı olduğu kadar da hassas dönemi yaşayan siyasi alanda tecrübeli ve aynı zamanda düşünce alanında kendisini yetiştirmiş olan Mariya Yakovlevna Natanson ile karşılaşması kendisini yeni bir alana sürüklemişti. Burada da Abdırrahmanov, her işe nasıl başlamış ise öyle derinlemesine ve bütün ciddiyetiyle giriyor ve günlüğüne bununla ilgili olarak şöyle yazıyordu: “*8 Eylül 1928. Benim özel hayatımın trajedisi bu hayat arkadaşını seçmede yanlışlık yapmışım. Bana yalnız ‘kadın’ lazım değildi, bana*

işime destek veren ve yüce savaşta metin, fedakâr, akıllı bir arkadaş lazım idi. Ben böyle birisini arıyormuşum ancak, şimdi buldum. Fakat bu korkunç oldu...” (Abdrahmanov, 1991: 101).

Yusuf Abdırrahmanov, bu ilişkiyi sevginin sıcak ateşiyle yanıp, soğuğuyla donup, özleme dayanıp üç yıl boyunca üşümüştür. Ancak, 17 Ağustos 1931 yılında Karadeniz kıyısındaki “Gagrı” şehrinde dinlenmeye gittiğinde yaptığı iç muhasebesiyle kendisine gelmiş “sevgi akılsızlık duygusu” diyerek “bu günler benim için büyük bir derstir, kalbimi sıkı sıkıya kapatarak onun yalnızca görev için, iş için atmasını istiyorum ve de böyle olacak.” demiştir.

Özel hayatına dair diğer bir kayıt da 1917 (Ekim) Devrimi’nde Rusya’da “cinsel devrim hareketi” de başlamıştı. Bu dönemde erkekler ile kadınların arasındaki cinsel ilişkilerde de “özgürlük” savunulmaktaydı. Bu anlayışın tesiriyle Yusuf Abdırrahmanov, 1929-1930 yıllarında, Leningrad şehrinde yaşayan ünlü bir Sovyet yazarı Vladimir Mayakovskiy’nin eşi olan Lilya Brik ile yakınlaşarak samimi birer arkadaş olduklarını araştırmacılar açıkça dile getirmektedir. (Tuzova-Tuzov, 1998: 4; Kakeyev, 2003: 9-10)

Bu arkadaşı Lilya Brik’in kız kardeşi Elza Trioli daha sonra Fransız yazarı Lui Aragonla evlenmiştir. Yine çok sonraları dünya çapında ünlü bir yazar olacak olan genç Kırgız yazarı Cengiz Aytmatov’un “**Noviy Mir**” dergisinde yayımlanan “Camila” hikâyesini, Fransız karı-koca Elza Trioli ile Lui Aragon “aşka dair çok güzel bir hikâye” diye nitelendirip Fransızcaya çevirerek dünyaya tanıtmıştır. Araştırmacı İrina ile Aleksandr Tuzovlar’ın da belirttikleri gibi hikâyenin dünyaya duyurulması, yazarlık yeteneği en az kocası Lui Aragon kadar olan Elza Trioli’nin ablası Lilya’nın en yakın arkadaşı ve dostu Yusuf Abdırrahmanov ve onun da dostu Cengiz Aytmatov’un babası Törökül Aytmatov’a saygıdan olmalıdır. Böylece Yusuf Abdırrahmanov ile genç Cengiz Aytmatov’un yakınlığı apaçık ortaya çıkar, dersek yanılmaycağız.

Bu durum elbette ünlü kalem ve düşünce ustası Cengiz Aytmatov’a haleb getirmeyecektir; aksine onun dünya çapında tanınmasının yolunu açacaktır. Türkçedeki “*Talihi yâr olanın yâri sarar yarasını.*” misali² Aytmataov’un şöhretine giden yolların her taraftan açılmakta olduğunu görürüz. Yine de bu durum şunu gösteriyor ki, Yusuf Abdırrahmanov’un arkadaşlarına ve milletine aile bireylerinden daha fazla önem verdiği onun sonraki hayatında da açıkça belli olur.

Yusuf Adırrahmanov ve Josef Stalin

1925 yılının Ağustos ayından 1926 yılının Nisan ayına kadar Y. Abdırrahmanov RKBP Merkezî Komitesi’nin teşkilatlandırma bölümünde (Moskova’da)

² Türkçedeki bu atasözünün Kırgızcadaki benzeri “*Ceniş-danka cetiş üçün köp çağdaylar top kelet.*”tir.

öğretmen olarak çalıştığı sırada yerli komünistlerin baş teşkilatının sekreterliğine seçilmiştir (**Resim 3**). Yusuf, parti teşkilatında o devirde SSCB’de yönetici olarak çalışan Stalin, Mihayı Kahlın, Vladimir Molotov, Klementiy Voroşilov gibi hizmette bulunmuştur. Stalin toplantılara devamlı geç kalırdı. Bir gün yine böyle geç geldiğini İosif Vissarionoviç’e Yusuf sert bir şekilde hatırlatmıştır. Stalin gecikmesinin sebebi hakkında bilgi verip Yusuf’un sırtına vurup “Keşke bizim partide senin gibi dağ kartalları çok olsa idi.” dediğini 1950-1960 yıllarında yaşlılardan öğrenmekteyiz, demektedir Prof. K. İsayev (İsayev, 2002: 50). Yusuf Abdırrahmanov’un bu cesur hareketleri sonraki siyasi adımlarında da görülmektedir.

Resim 3: Yusuf Abdırrahmanov SSSR Yöneticileri Arasında Üstten Soldan Beşinci (Moskova, 10.11.1926)

Yusuf Abdırrahmanov, Kırgızistan’da; çiftçilik, hayvancılık ve sanayiinin gelişmesi, ülkenin aynı anda üçlü yüksek kurum tarafından yönetilmesinde SSCB, RSFCB ve Orta Asya Teşkilatlarına bağlı olmaktan dolayı meydana gelen zorlukları ortadan kaldırmak, kısaca Kırgız Özerk Cumhuriyeti’ni, Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti hâline dönüştürme meselesini çözmek için Stalin’e iki defa mektup göndermiştir. Stalin’den kendisini kabul etmesini istemiş, fakat bunlar neticesiz kalmıştır. Ancak, onun izlediği yolun ve savunduğu düşüncenin doğruluğu çok geçmeden ortaya çıkacaktır.

Yusuf Abdırrahmanov, her alanda akılcı ve pratik hareket etmiştir. Ziraat işlerinde ustalıklı uğraşır birçok meselede merkezden gelen yanlış uygulamalardan uzak durmaya çalışmıştır. Örneğin: Kırgız Özerk Cumhuriyeti'nin Halk Komiserliği Başkanı olduğu sırada memleketimizde tarım kredilerinin paylaşılmasında Rusya Köy Bankası'nın hayvancılık biriminin Kırgızistan'ın özelliklerine bakmadan hazırladıkları plana göre paranın % 44'ünü Kırgızistan'daki halkın % 11'ini oluşturan Rus-Ukraynalı çiftçilere ayırması, halkın % 70'ini oluşturan Kırgızlara da sadece % 5'ini bırakması Yusuf Abdırrahmanov'un konuyu Stalin'e cesurca yazdığı mektubunda belirtmesine ve bu durumun düzeltilmesine neden olmuştur (Cunuşaliyev, 2002: 7). 1932 yılında Sovyetler Birliği'nin pek çok bölgesinde kuraklık olmuş, Bu kuraklığın neticesinde de halkın açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalacağını önceden sezen Kırgızistan üst düzey yöneticileri, tahıl ürünlerinin yüksek kota planlarını eksik hazırlamışlardır. Ayrıca kolhozun ziraat fonunda kendilerine hiçbir şey bırakmadan, elde olan ürünün tümünü merkeze verme planına da uymamışlardır. Ancak, bu durum Bütün Rusya Komünist Partisi'nin (BRKP) Merkez Komitesi ve Orta Asya Bürosu tarafından "yerelliğin göstergesi, bölgesellik işareti" olarak değerlendirilmiştir.

Bütün bunlar hazırlanırken, o yıl Kazakistan'da gerçekten de şiddetli bir kıtlık ve açlık olmuş, birçok insanın öldüğü saptanmıştır. Bu durumda Kırgızistan yöneticilerinden Aleksey Şahray, Bayalı İsakeev ve Yusuf Abdırrahmanov aralarında bu konuyu tartışıp "Cumhuriyetimizi, Kazakistan'ın durumuna benzer bir hâle getirmektense, görevlerimizi bırakarak, istifa ederiz." (Dcunuşaliyev, 1996: 231) diye bir karara varmışlardır. Merkezden izinsiz ve bilgisiz olarak kendilerince hareket etmenin sonucunda Şahray ile Yusuf Abdırrahmanov, kınama cezası almışlardır. Bundan sonra Eylül 1933'te Komünist Partisi Merkezi Komitesi toplantısında Kırgızistan'daki parti teşkilatı hakkında tartışma çıkmış, bu meseleyi inceleyip A. Şahray ile Yusuf Abdırrahmanov görevlerinden uzaklaştırılmışlardır. Bu dışlanmışlık devam ederek aynı yılın 14 Ekiminde Yusuf Abdırrahmanov'u "Turaskıycıların hepsini" korumuştur diye yalan ve iftiralarla suçlayarak parti üyeliğinden de çıkarmışlardır. Gerçekte iş bunun tam tersidir.

Abdırrahmanov, tekrar partiye üye olmak için birkaç defa Stalin ve Komünist Parti'nin Merkezî komitesi'ne, bu durumun tekrar incelenmesi için çeşitli bölge başkanlıklarına dilekçeyle baş vurmuş idiye de, kararda herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Sonunda 4 Nisan 1937'de Orenburg şehrinde çalıştığı yerde İç İşleri Halk Komisariyatı tarafından alınarak hapsedilmiş, Sovyet karşıtı ve Turan Partisinin üyesi olduğu iddiasıyla devlete karşı terör faaliyetlerine katılmakla suçlanmıştır (**Resim 4 Blz.:** 2631). Bunların haricinde onu, Turar Rıskulov, Fayzula Hodcaev, Sancar Asfendiyarov ve Sultanbek Hodcanov asılsız olarak "Pantürkist Merkezi'nin yöneticileriyle ilişkisi var." diye suçlamışlardır (Cunuşaliyev-Semenov, 1989: 2).

Resim 4: Yusuf Abdırrahmanov ve Ailesi. Orenburg Şehri Ruysa (1937)

Pantürkizm'in Etkisi

Bu noktada; Sovyet sisteminden ayrılmış ve bağımsız bir devlet hâline gelmiş olan Kırgızistan'da geçmişte alınmış olan birçok kararların yeniden değerlendirilmesinin zamanı gelmiştir. Dolayısıyla son iki karar yeniden ve çok dikkatli derecede araştırılmayı gerektirir. Bunu zamana bırakıyoruz. Bugün Kırgızistan'da bilim adamları "Sosyal Turan Partisi" kurulmuş ve Sovyet düzenine alternatif oluşturmaya çalışmıştır demektedirler (Aman Gaziyev, 1993: 3). "Pantürkizm" kelimesi, aslında "Panislamizm" gibi Avrupa orijinli bir düşüncedir. Bu kelimeleri Avrupa'nın üstünlüğünü esas alıp Asya'daki ezilen halkları bölüp, parçalayıp takatten düşürüp, güçsüzleştirip kendilerinin idareleri altına almayı amaçlayan düşüncelerinin bir ürünü olarak kabul etmek gerekir. 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılda Müslüman ve Türk Halklarının Yeni Dünya Uygarlığı'ndan Geri Kalmama Hareketi'nin felsefi kavramı Türkleşme (aynı kökten gelen Türk halklarının "Büyük Turan" ideali), "İslamlaşma", "Çağdaşlaşma" ve "Modernleşme" (dünya uygarlık seviyesine ulaşip, gelişmeden geri kalmayarak, siyasi toplumsal değişmeleri gerçekleştirme) diye özetlediği bu üç düşünce, temelde Ziya Gökalp (1876-1924) ve İsmail Gasprinskiy (Gaspıralı), (1851-1914)'in fikirlerine dayandığından, bunda hiç aşırı ve şovenist duygu yoktur. Bu hareketin sadece Türk halklarının temelde tarihî ve kültürel olarak (Pantürkizm) bir ilerleme hareketi olduğunu fark etmemiz lazımdır. Bunun için Yusuf Abdırrahmanov'un 20. yüzyılın başında, Türkistan halklarının içinde

yayılmış olan toplumsal cereyanla ilişkisi hiç olmamıştır demek, Yusuf'un ruhuna saygısızlık anlamına gelir (Saparaliyev, 2001: 10). Yusuf Abdırrahmanov, Orta Asya'da halkın bağımsızlık hareketlerini destekleyen o dönemin siyasetçi ve yazarları Mustafa Çokay Oğlu (1890 - 1941), Ahmet Zeki Velidi Togan (1890 - 1970 yy), Abdır-rauf Fıtrat (1886-1938), Munavvar Kari Abdıraşidhanov (1878-1931) ve diğerleri ile Taşkent'te siyasi ortamda karşılaşmıştır. Bununla birlikte Türkiye'den Orta Asya'ya gelmiş olan Genç Türklerin "Birlik ve Kalkınma" partisinin liderlerinden Ahmet Enver Paşa (1881-1922 yılları) ve onun öğrencisi Salim Paşa'nın Türkistan bölgesindeki faaliyetleri (Abdullayev, 2000: 522-547) hakkında da onun bilgisi vardı. Kendi büyük oğluna Enver adını vermesi de çok fazla tesadüf değildir (Kurmanov, 2000: 4). Gerçekten de bunların çok dikkatle araştırılması gerekir.

İhanet

Yusuf hapse atıldığı günden itibaren on dokuz ay boyunca İç İşleri Halk Komiserleri'nin (İHK) çalışma metotlarını görmüştür. Onun çektiği sıkıntıları Kırgızistan bağımsızlığa kavuştuktan sonra tarihçiler C. Cunuşaliyev, İ. Semenov, Z. Kurmanov, V. Ploskih, A. Cumanaliyev ve başkaları açıkca söylemeye başlamışlardır. Yusuf Abdırrahmanov'a, bir insanın dayanamayacağı kadar ağır işkenceler yapıldıktan sonra, İHK'nin düzenlediği iftira dolu bir belge zorla imzalatılmıştır. Yusuf Abdırrahmanov, 17 Eylül 1937'de Kırgızistan'a getirilmiştir. Burada Yusuf Abdırrahmanov gerçeklerin ortaya çıkarılmasını talep etmiş, bunun için çok mücadele etmiştir. SSCB savcısı A. Ya. Vışinskiy ile İç İşleri Komiseri N. İ. Ejov'a başvurarak, problemi doğru çözüp ilk önce kendisiyle beraber ve sorgu hâkimi elleriyle yazılmış olan belgedeki adı geçen insanların suçlu olmadığını ispatlamaya çalışmıştır. Özellikle burada ifade etmek istediğimiz, SSCB'nin büyük mahkemesinin toplantısında acele ile geçirilen karara da Yusuf Abdırrahmanov, çok büyük tepki göstermiştir. O "Kendimi suçlu olarak saymıyorum ve önceki soruşturmalarda verdiğim ifadelerimi, sözlerimi geri alıyorum. Ben hiçbir zaman Sovyetlere karşı teşkilatlara üye olmadım ve devrime karşı gelmedim, Casus da değilim." (Tabışaliyev-Ploskih, 1992: 3) diyerek kendini savunmuştur. Fakat bundan hiçbir sonuç çıkmamıştır. 5 Kasım 1938'de SSCB'nin Yüksek Mahkemesinin aldığı karar ile Yusuf Abdırrahmanov'u ölüm cezasına çarptırılmış ve aynı gün bu karar uygulanmıştır. Ancak daha sonraki bir dönemde SSCB'nin Yüksek Mahkemesi'nin askerî biriminin 17 Nisan 1958'de yaptığı incelemede Yusuf Abdırrahmanov'a o devirde yapılan suçlamaların asılsız olduğu söylenmiştir. Komünist Partisi'nin üyesi olarak onun üzerine yüklenen suçlar Ocak 1989'da geri alınmış; Yusuf Abdırrahmanov'a "iade-i itibar" verilmiştir.

Son Söz: “Adalet Eğilir, Ancak Kırılmaz.”

İdam edilen Yusuf Abdırrahmanov’un cenazesinin nereye götürüldüğü bildirilmemiş ama cesedi, 1991 yılının ilk baharında Çüy Vadisi’nde Bişkek şehrinin güneydoğusuna 15 km uzaklıkta “Çontaş (Büyüктаş)” köyünün yanında kendisi gibi yalan ve iftiralarla öldürülen 137 ünlü Kırgız aydınının cesetlerinin arasında bulunmuştur (Helimskaya, 1994). Tam 53 yıl geçtikten sonra 1991’de egemenlik ile birlikte bunların cesetleri tekrar törenle defnedilmiştir. Bu yer şimdi insanların iftiharla ziyaret ettikleri mukaddes bir yerdir. Burada inşa edilen “Ata-Beyit” anıt mezarı törenle 17 Temmuz 2000’de açılmıştır. Bu anıt dört bölümden oluşmaktadır. Siyasi iftiralara kurban gidenlerin defnedildiği yere mermer taş üzerine “Ак ийилет бирок сынбайт” (adalet eğilir, ancak kırılmaz) diye bir yazı yazılmış; mermer taşın diğer yerlerine de defnedilenlerin nasıl öldürüldüklerini gösteren resimler yapılmıştır. Müze binasının arkasına Kırgız halkının gurur duyduğu millî kahramanlarımızın Heykeltıraşlar S. Aciev, V. Şestopal, K. Alıkulov tarafından heykelleri yapılmıştır

Böylece Kırgızların en ünlü şahsiyeti Yusuf Abdırrahmanov, tarihte layık olduğu yerini aldı diyebiliriz. Onun heykeli 1994 yılında Bişkek’teki önemli devlet adamlarının heykellerinin bulunduğu yerde ön sıralarda yer almaktadır. Ortaöğretim okulları ve üniversiteler için yazılmış Kırgız tarihi ile ilgili kitaplarda da, onun hakkında çok değerli cümleler yer almaktadır. Onun doğumunun 90. ve 100. yıldönümü tüm yurttaki, ülke çapında büyük törenlerle ve çeşitli etkinliklerle kutlanmıştır Ruhu şad olsun.

KAYNAKÇA

Abdırrahmanov, Y., (1991), **1916. Dnevnik. Pisma k Staünü** (1916. Günlükleri, Stalin’e Mektuplar) Frunze.

-----, (1926), “O Vosstaniı 1916 g. Po Povodu Statyi T. Meniskogo” (1916 Yılındaki İnkılap Hakkında: Menitski’nin Makalesine Yorumlar), **Kommunističeskaya mısıy**. Nu: 1-2.

-----, (1931), “Predvestnik Oktabra (K 15 letiyu vosstaniya v Kirgizii v 1916 godu)” (Ekim’in Esintileri: Kırgızların 1916’daki İnkılabı’nın 15. Yıl Dönümüne), **Sovetskaya Kirgiziya Gazetesi**, 16 Eylül.

Abdullaev, R., (2000), **Turkestan v naçale 20 veka: K istorii istokov nasonalnoy nezavisimosti**. (XX. Asrın Başında Türkistan: Ulusal Egemenliğin Tarihine Bakışlar), Taşkent: (Ortak olarak hazırlanmıştır)

Bartold, V. V., (1993), **Kırgızdar. Tarihiy oçerk** (Kırgızlar. Tarihi İzah). Bişkek: 2. cilt.

Cunuşaliev, C., Semenov, İ., (1989), “Ökmöt Başçısı” (Hükûmet Başkanı) **Sovettik Kırgızstan gazetesi**,12 Aralık. s. 2.

-----, (1991), “**Verniy Sın Naroda, (Halkın Güvenilir Oğlu), Y., 1916. Dnevnik. Pisma k Staünü** (1916. Günlükleri; Stalin’e Mektuplar’), Frunze. s. 109-120.

Cunuşaliev, C., (2002), **Uluu İnsan, (Büyük İnsan) Körünüktüü Mamlekettik cana Koomduk İşmer Cusup Abdraxmaovdun 100 Cıldığına Arnalğan “El Dep Sokkon Cürök” Attuu Respublikalık İlimiy-Praktikalık Konferantsiyanın Materiyaldarı**, (Ünlü Devlet Adamı Cusup Abdırrahmanov’un 100. yıldönümüne yönelik “Millet için Atan Kalp” Adlı Cumhuriyet Bilimî Uygulama Konferansı’nın Malzemeleri), Bişkek.

Deunuşaliev, D., (1996), **Yusup Abdırrahmanov., U istokov kırgızskoy nasonalnoy gosudarstvennosti.** (Yusuf Abdırrahmanov: Kırgız Ulusal Bağımsızlığının Öncüsü) Bişkek.

Gaziev, Aman., (1993), “Delo o Sosyal-Turanskoy partii” (Sosyal Turan Partisi Hakkında Dosyalar), **Respublika gazetesi**, 9 Ocak.

Helimskaya, R., (1994), **Taynı Çon-Taşa**, (Çon Taş’ın Gizledikleri). Bişkek.

İsaev, K., (2002), “Yusuf Abdırrahmanov, XX Kılımdağı Uluttuk Canı Ehtanın Arstanı”, (Yusuf Abdırrahmanov XX. Yüzyılın Millî Aydın İntellektüel Sınıfının Öncüsü) **Körünüktüü Mamlekettik Cana Koomduk İşmer Yusuf Abdurrahmanovdun 100 Cıldığına Arnalğan “El Dep Sokkon Cürök” Attuu Respublikalık İlimiy-Praktikalık Konferantsiyanın Materiyaldarı**, Bişkek.

Kekeyev, A., (2003), “Yusuf i moskovskiye intelektualı”, (Yusuf ve Moskova Aydınları) **Slovo Kırgızstana Gazetesi** , 14 Kasım, s. 9-10.

Kazak Cumhuriyeti’nin Merkez Devlet Arşivi. Bu makalede **KCMDA** şeklinde kısaltmayla verilmiştir. Found (Tasnif) da **F. 44.**, Opis (Sınırlamaları) **Op. 1.**, Delo (Dosya), **D. 1359**, List (Belge) de **L. 2** şeklinde kısaca verilmiştir.

Kenensariyev, A., (1996), “Sırdıbay uulu Berdike”, **Talas Turmuşu Gazetası**, 10 Mayıs, s. 3.

KCMSBA. F 10. Op. 1. D. 804. L. 35.

KCMSBA. F, 10. On 1. D. 805, L. 11

Kırgız Cumhuriyeti’nin Merkezî Siyasi Belgeler Arşivi. Bu arşiv de **KCMBSA.** şeklinde ve Found (Tasnif) da **F. 391.**, Opis (Sınırlamaları) **Op. 3.**, Delo (Dosya), **D. 74**, List (Belge) de **L. 221** şeklinde kısaca verilmiştir.

Kurmanov, Z., (1993), “Cusup Abdır Rahmanov: ‘Ştrihi k Portretu’ ” (Cusup Abdır Rahmanov, Portresine Yazılar), **Kut İlim Gazetesi**, 17 Mart, s. 3.

-----, (2000), “El Uulu Esten Çıkpasın (Vatan Evladını Unutmayalım)”, **Kırgız Madaniyatı Gazetesi**, 4 Temmuz.

Musayev, S., (2003), “Yusuf Abdrahmanov-Tagdırın Mamleketüülökkö Baylagan Zalkar” (“Kündölük” betterin baraktap), **Mamalekettüülük** Uluttuk Uлуу İdeya. (Devletçilik, Büyüme, Millî Düşünce) Bişkek.

Nogoybaeva, Ç., Tuzov, A., (1992), “Soverşenno Sekretno. Dnevnik Abdır Rahmanova Yusupa (Gizli Dosyalar: Yusuf Abdır Rahmanov’un Günlüğü)”, **Respublika Gazetesi**, 1 Mayıs.

Ploskih, V.-Kurmanov, Z.-Begaliev, U., (1999), **Kırgızstandın Uluttuk Lideri Abdikerim Sadıkov**. (Kırgızistan’ın Millî Lideri Abdikerim Sadıkov), Bişkek.

Saparaliyev, D., (1992), “El üçün Ottoy Cangan”, (Halk için Kendini Veren), **Kırgız Tuusu Gazetesi**, 5 Mayıs , s. 4.

-----, (2001), “Erte Canıp, Erte Öçkön Cıldız (Erken Parlayıp Erken Sönen Yıldız)” **Zaman-Kırgızstan gazetesi**, 14-28 Ocak. s. 10.

-----, (1999), **Etnopolitiçeskaya İstoriya Oşa i vivo Okrestnostey s XVII veka do Seredinı XIX. v. (XVII. Yüzyıldan XIX. Yüzyılın Ortasına Kadar Oş ve Etrafının Etnopolitik Tarihi)**, Bişkek.

Tabışaliev, S.-Ploskih, V., (1992), “Proşu moyu podpis ne sçitat dokozatelstvom vinovnosti”, (Po stranisam tomov sledstvennogo dela Y. Abdır Rahmanova)” (Lütfen Benim İmzamı Bir Suç Delili Olarak Kullanmayın), **Respublika gazetesi**, 10 Nisan, s. 3.

Tursunov, E., (1990), “Cas Kıyılğan talçıbık”, (Gençken Kesilen Fidan) **Sovyetlik Kırgızstan Gazetesi**, 3 Ocak. s. 4.

Tuzova, İ.-Tuzov, A., (1998), “Neizvestnaya poema o revolusii i o lubvi”, (İnkılap ve Aşk Hakkında Bilinmeyen Bir Şiir)//**Veçerniy Bişkek gazetesi**, 6 Ocak, s. 8.

-----, (1998), “Predskazaniye”, (İleri Görüş) **Veçerniy Bişkek gazetesi**, 28 Nisan, s. 4.

Valihanov, Ç., (1985), **Zapiski o Kırgızah**, (Kırgızlar Hakkında Raporlar) Sobr. Soç. v Pyati Tomah, 2 cilt, Alma-Ata.

